

Fackförbundet ST

ST om forskningspolitik

Fackförbundet ST om forskningspolitik

I denna skrift behandlas, utifrån ett fackligt perspektiv, forskarutbildning och frågor som berör arbetsförhållanden, ledarskap och forskningens villkor inom högskolan. Även frågor som rör övrig arbetsmarknad uppmärksammas eftersom det stora flertalet nya doktorer lämnar högskolesektorn och etablerar sig på andra arbetsplatser.

Det finns givetvis en rad andra centrala frågor när det gäller högre utbildning. ST har inom ramen för TCO:s arbete om högre utbildning ställt sig bakom centralorganisationens ståndpunkter. Där finns bl.a. följande rader att läsa: *Utbildning och forskning spelar en avgörande roll för samhällets utveckling. Kopplingen mellan arbete, utbildning och forskning blir allt starkare. I den globala, starkt konkurrensutsatta ekonomin är välutbildade människor och forskning i samspel med samhälleliga behov en förutsättning för en hållbar tillväxt. Men det handlar inte bara om att nå ökad produktivitet utan också en bevarad och utvecklad välfärd, en fördjupad demokrati och en förutsättning för ett bra liv för enskilda människor.*¹

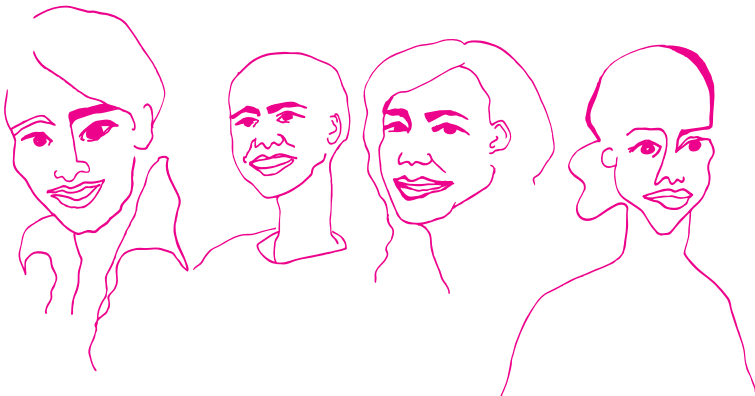
¹Se TCO:s skrift Utbildning för ett bra liv. TCO:s idé för den högre utbildningen 2008.

Frågor rörande forskningspolitik och utbildning är både komplicerade och omfattande. Kortfattat kan forskningspolitik beskrivas som ett sätt att visa hur forskning och utbildning ska organiseras och finansieras².

²Grundforskning är forskning som främst motiveras av behovet av ny kunskap till skillnad från tillämpad forskning är grundforskningen inte motiverad av en viss tillämpning eller ett visst användningsområde. Behovsstyrd forskning är forskning där valet av forskningsområde motiveras och styrs av ett visst behov. Ett exempel på behovsmotiverad forskning är när regeringen ser behov av forskning inom ett specifikt område och avsätter medel för detta.

Ett annat är när näringslivet i form av enskilda företag eller konsortier finansierar forskning med specificerad inriktning. Tillämpad forskning är forskning med en bestämd tillämpning i sikte. Tillämpad forskning är motiverad av en viss tillämpning eller ett visst användningsområde till skillnad från grundforskning. Källa: *Högskoleverket*.

Universitet och högskolor spelar en viktig roll för Sveriges utveckling och tillväxt. Högskolesektorn har nästan 70 000 anställda och närmare 300 000 studenter. Det gör att högskolesektorn är störst inom den statliga sfären. En starkare globalisering innebär att flera länder blir mera forskningsinriktade. För att svenska forskningsinstitutioner ska kunna bidra till världens samlade vetenskap krävs mer resurser och en mer genomtänkt och effektiv forskningspolitik.

Strukturutvecklingen inom näringsliv och produktion blir allt mer beroende av avancerade forskningsinsatser, inte minst för att i högre grad kunna utveckla komplicerade och kunskapskrävande produkter och processer. Men forskningspolitiken måste också satsa på sektorer som leder fram till ny kunskap. Kunskapsuppbyggnaden är grundstenen – ett stadigt fundament – för demokratisk utveckling.

Grundvalarna i det svenska högskolesystemet ska vila på vetenskaplig grund och de studerande ska ges förmåga till självständigt kunskapsökande och kritiskt tänkande. Denna grund är naturligtvis också nödvändig för en framstående forskning och forskarutbildning. För att dessa grundvalar ska kunna förverkligas krävs att doktoranderna ges tid till reflektion och dialog med forskarna och lärarna samt en pedagogisk utveckling av universitetsvärldens lärare och doktorander. Därför måste resurser tillföras utbildningssystemet så att undervisning kan ges i mindre grupper och att finansieringen blir långsiktig enligt föreslagen modell ”Ett utvecklat resurstilldelningssystem för högskolans grundutbildning” (SOU 2005:48) för de närmaste fem åren.

Friheten

Framstående forskning genereras i högsta grad genom att forskarsamhället väljer frågor och metoder. De ramar för organisation och finansiering som forskningspolitiken sätter påverkar forskningen. Därför är det särskilt viktigt att forskningspolitiken ger ett stort utrymme för forskarna att själva styra sin forskning och i största möjliga mån undviker att intervensera i verksamheten.³

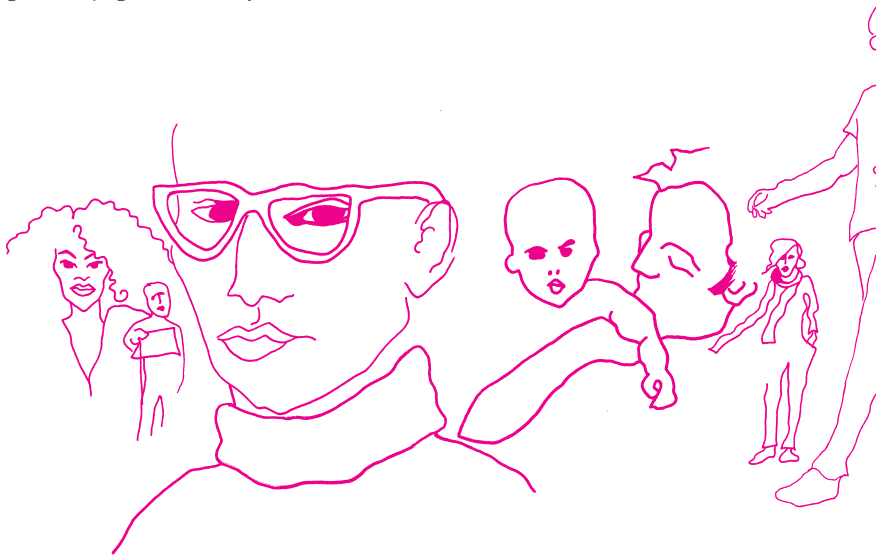
³Se TCO:s skrift Forskningspolitiskt program 2008.

Grundforskningen ska hållas så fri som möjligt från politisk och ekonomisk styrning. Förvisso är det rimligt att politikerna vill kunna peka på områden som man anser är viktiga att få belysa.

Men det måste alltid och utan tvekan vara forskarna som avgör hur forskningen ska bedrivas, men också hur och när resultaten publiceras. Detta innebär att det måste finnas möjlighet att forska inom områden där man inte alldeles omedelbart kan se en samhällsnytta.

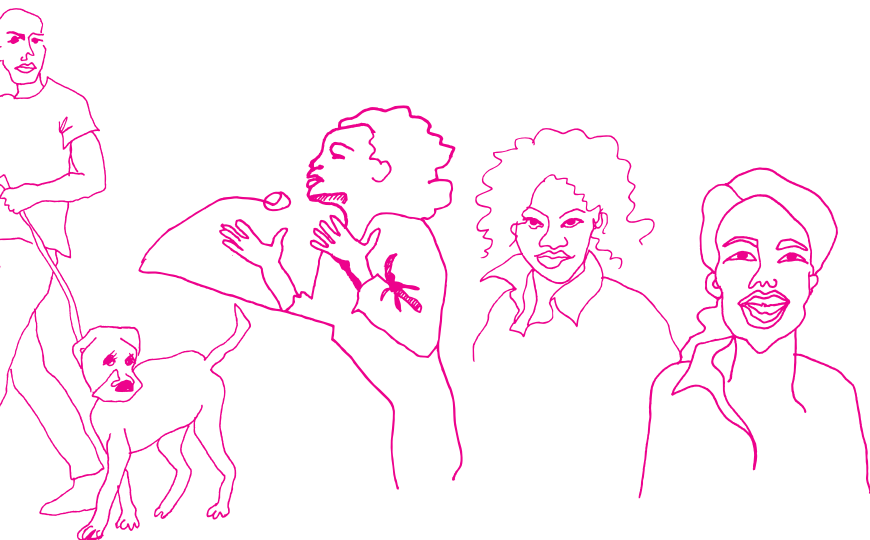
Finansieringen

Finansieringssystemet måste vara långsiktigt och garantera såväl forskningens som utbildningens kvalitet. Högskolesektorn är underfinansierad i förhållande till målsättningen som politikerna har när det gäller utbildningens dimensionering och de förväntningar som ställs på forskningen. Det gäller särskilt humaniora och samhällsvetenskap som under lång tid fått se sina resurser krympa rejält. Fackförbundet ST arbetar för en ökad tilldelning till högskolesektorn och menar att merparten av de resurser som tillförs sektorn ska vara offentligt finansierade. Det är ett sätt att garantera forskningens frihet och oberoende. Men det är också en väg att ha kvar högskolornas öppenhet och ger medborgarna god möjlighet till insyn i verksamheten.

Statliga myndigheter

ST anser att universitet och högskolor ska vara statliga myndigheter. Skälen till detta är flera. Myndighetsformen garanterar tydlig styrning och stor frihet. Den skapar goda förutsättningar för lärosätena att själva styra och fördelar resurser när det gäller forskning och utbildning. Den säkerställer också transparens, klara regelverk vid anställning och beslut. Den ger även en god grund för jämförbarhet och rättssäkerhet. Dessutom garanterar en enhetlig myndighetsform och jämförbara anställningsförhållanden att mobiliteten mellan lärosätena underlättas.

Arbetsvillkoren

Generellt sett har arbetsbördan för anställda inom sektorn ökat betydligt. I dag finns det fler studenter än någonsin tidigare och också fler studenter som kommer från så kallade studieovana miljöer. Därtill visar det sig att mycket talar för att förkunskaperna bland dagens studenter försämrats. Dagens universitetslärare får med andra ord möta både större studentgrupper och lägga ner mera tid för att lära ut och examinera. Men dagens universitetslärare arbetar dessutom under osäkra anställningsvillkor. Detta är något som vi vill förändra. Därför ska tillsvidareanställning vara den självklara anställningsformen. Högskolesektorns ledare måste intensifiera arbetet för att minska andelen visstidsanställningar.

När det gäller situationen för doktoranderna visar flera aktuella undersökningar att pressen och stressen intensifierats. I dag ska en doktorand på fyra-fem år klara av sina studier, författa en avhandling och i flertalet fall även undervisa grundutbildningsstudenter. De handledande forskarna uppger i en nyligen genomförd undersökning även de, att pressen ökat och att de inte alls kan ge den handledning de skulle vilja på grund av tidsbrist.

Jämställdheten

Universitetsvärlden är en miljö där excellenta resultat uppmuntras och konkurrensen är en del av vardagen. Det är också en sektor av arbetslivet där vi inte har råd med ojämställdhet. Bland dagens studenter är något mer än hälften kvinnor. Vi ser ett liknande mönster bland doktorander men så snart vi börjar röra oss uppåt i hierarkin ser det inte längre lika bra ut. Endast 20 procent av professorskåren består av kvinnor, ett faktum som har uppmärksammats under en längre tid av politikerna. Arbetet med att öka andelen kvinnliga professorer går ändå för långsamt. Flera insatser har gjorts i form av

olika ledarskapsatsningar och undersökningar som försöker komma underfund med vad mer som behöver göras. Det är en viktig fråga inte minst mot bakgrund av behovet att skapa attraktiva arbetsplatser och att all kompetens kommer samhället till del. En väg att gå för att öka andelen kvinnliga professorer är att lärosätena avsätter medel särskilt riktade till kvinnliga forskare så att de ges möjlighet att kvalificera sig vetenskapligt för professorstiteln.

Anställningsvillkoren

Arbetstiden, undervisningen och möjligheterna till forskning är centrala frågeställningar för de flesta lärare inom universitetsvärlden. Därför är det viktigt att alla lärare garanteras möjlighet att forska inom ramen för sin anställning. Det är särskilt viktigt för de anställda som i huvudsak undervisar och kanske ännu mera avgörande för studenterna som behöver möta lärare som baserar sin undervisning på vetenskaplig grund.

Även inom högskolesektorn förekommer osakliga löneskillnader och synnerligen orättvisa försörjningsvillkor bland doktoranderna. Det sistnämnda är särskilt tydligt när det gäller doktorander som kommer från utlandet och allt emellanåt utnyttjas hänsynslöst. Majoriteten av doktorander som kommer från andra länder än Europa försörjer sig oftast på stipendier och då med betydligt lägre ersättning än vad svenska stipendiater får. Därför måste arbetet med goda arbetsvillkor för alla doktorander intensifieras. ST kan och vill uppfylla sin roll i det arbetet. Men en ännu större roll spelar cheferna vid landets lärosäten. De måste i bl.a. lönesättningsssammanhang ta ett tydligt arbetsgivaransvar och arbeta målmedvetet för att eliminera osakliga löneskillnader.

Ledarskapet och medarbetarskapet

Utan ett bra ledarskap och en god arbetsmiljö får vi inte heller någon excellens i forskning och utbildning. Därför vill ST se att de kollegiala demokratiska strukturerna bevaras och att man även fortsättningsvis utser institutionschefer och fakultetsledning via val där samtliga anställningskategorier tillåts delta. Det är särskilt viktigt eftersom alla anställningskategorier fyller en avgörande funktion. Samarbetet mellan exempelvis teknisk eller administrativ personal och lärare och forskare är en förutsättning för att verksamheten överhuvudtaget ska fungera.

Det är också viktigt att de som tar på sig ett chefsuppdrag ges förutsättningar för att kunna utöva ett gott ledarskap. Därför är det betydelsefullt att alla som utses till ledare erbjuds avancerad ledarskapsutbildning där såväl ekonomiska som personalpolitiska frågor behandlas.

Doktoranderna

Merparten av all forskning inom högskolesektorn görs av doktorander. Därför är det avgörande att deras anställningsvillkor är rimliga. Glädjande nog blir fler och fler doktorander anställda (54 procent innehade doktorandanställning år 2009), men än i dag är alldeles för många doktorander knutna till forskarutbildningen på osäkra villkor. Det förekommer fortfarande även så kallade skuggdoktorander. Av förklarliga skäl finns ingen tillgänglig siffra på hur många det kan vara fråga om. En s.k. skuggdoktorand är en forskarstuderande utan något som helst arbetsrättsligt skydd. Men problembilden handlar inte bara om dessa skuggdoktorander. Ett stort antal forskarstuderande har antingen utbildningsbidrag (11 procent år 2009) eller stipendier (nio procent år 2009)⁴. En allvarlig effekt av det är att de under sådana anställningsförhållanden ställs utanför trygghetssystemen. En annan effekt är att de utelämnas till handledarens eller institutionschefens goda vilja och därmed hamnar i en allvarlig beroendeställning. Högskoleverket har belyst denna problematik, nu senast i ”Doktorandspegeln” från 2008. Majoriteten som svarade på verkets enkät att de funderat på att avbryta studierna anger missnöje med handledaren som skäl.

Det är rimligt att doktorander omfattas av de grundläggande principer som gäller för andra anställda på den övriga svenska arbetsmarknaden. Ojusta villkor och ojämlikhet skadar forskningens kvalitet och motverkar Sveriges möjligheter att vara en ledande forskningsnation. ST vill därför att den givna anställningsformen ska vara doktorandanställning och att det ska gälla från den allra första dagen.

⁴Gruppen övrig omfattar åtta procent. De resterande 18 procenten innefattar läkartjänst, företagsdoktorand, annan anställning vid lärosätet samt annan anställning utanför lärosätet. Källa: Högskoleverkets årsrapport 2009.

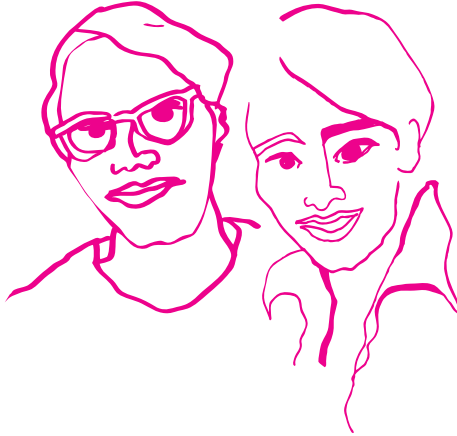
Mötet med arbetsmarknaden utanför lärosätena

Merparten av doktoranderna – ungefär 60 procent – lämnar högskolesektorn när det är klara med sin doktorsavhandling. Därför är det märkligt, för att inte säga problematiskt, att utbildningen som präglar forskarutbildningen än idag är toppforskaren och att målet som utbildningen styrs mot är forskarkarriären. Eftersom merparten av de nya doktorerna lämnar högskolesektorn borde utbildningen också ägnas åt hur karriärvägarna ser ut utanför universitetet och högskolorna. Det är dessutom något som Sverige har förbundit sig att göra i och med att vi ställt oss bakom Bolognaprocessen, där studenter (inklusive forskarstuderande) ska ges användbar kunskap.

Majoriteten av de nya doktorerna söker sig till den statliga sektorn. Staten är också den arbetsgivare på svensk arbetsmarknad som ställer de högsta utbildningskraven. Men fler sektorer säger sig vilja anställa nya doktorer. Därför vore det önskvärt att statlig/kommunal samt privat och civil sektor arbetar för att skapa anställningar för att öka växlingen mellan forskning, utbildning och innovation.

Det vore också önskvärt att bygga ut omfattningen av handledning och praktik och öppna för en mera verksamhetsförlagd forskarutbildning. Det skulle vara ett konstruktivt sätt att ta tillvara den kunskap som en nyexaminerad doktor har. Men även lärosätena måste ta ett betydligt större ansvar för blivande doktorers kommande arbetsmarknad och se till att doktoranderna redan under utbildningens gång förbereds inför en karriär utanför högskolesektorn. Några delar av forskarutbildningen som kan ses över är hur den s.k. institutions-tjänstgöringen används, hur, och i vilket skede, doktorander informeras om framtida karriärvägar och hur de ges möjlighet

till mentorsprogram. Med andra ord: det finns mycket kvar att göra för att skapa en forskarutbildning som går i takt med det moderna samhället. Det är en utmaning som ST gärna vill anta och kommer att arbeta vidare med.

Många nya doktorer väljer dock att satsa på en karriär inom högskolesektorn. Därför behövs betydligt fler så kallade rekryteringstjänster i form av exempelvis biträdande lektorstjänster eller andra post doktorsanställningar. Det måste också skapas fler alternativa karriärvägar inom högskolan eftersom inte alla riktar in sig på att göra forskarkarriär utan snare vill ägna sig åt avancerad utbildning. Också här finns mycket att göra. Det behövs incitament för lektorer att vidareutvecklas i sin roll som utbildare.

Fackförbundet ST arbetar för:

- En ökad tilldelning till högskolesektorn och att merparten av de resurser som tillförs sektorn ska vara offentligt finansierad.
- Att vetenskapsområdena humaniora och samhällsvetenskap tillförs ökade resurser.
- Att grundforskningen ska hållas fri från politisk och ekonomisk styrning.
- Att finansieringssystemet ska vara långsiktigt och garantera såväl forskningens och utbildningens kvalitet.
- Att universitet och högskolor ska vara statliga myndigheter.
- Att alla lärare garanteras möjlighet att forska inom ramen för sin anställning.
- Att arbeta för att fler kvinnor blir professorer.
- Att chefer på alla nivåer måste ta ett tydligt arbetsgivaransvar.
- Att de kollegiala demokratiska strukturerna bevaras och att man utser ledning via val där samtliga anställningskategorier tillåts delta.
- Att alla forskarstuderande ska erbjudas doktorandanställning från den allra första dagen.
- Att forskarutbildningen ska ägna en viss del åt hur karriärvägarna ser ut utanför universiteten och högskolorna.
- Att statlig/kommunal samt privat och civil sektor ska arbeta för att skapa anställningar inom ett bredare urval av områden för att öka växlingen mellan forskning, utbildning och innovation.
- Att det skapas fler alternativa karriärvägar inom högskolan.

Fackförbundet ST

Box 5308, 102 47 Stockholm

Besök: Sturegatan 15

Telefon: 0771-555 444 Fax: 08-24 29 24 ST

E-post: st@st.org Webbplats: www.st.org